

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

W. G. Rietkerk / Utrecht

SCHAAMTE (Psalm 31 : 1b)

Ruth Benedict is een Amerikaanse vrouw die beroemd is geworden door een boek over het verschil tussen de culturen. Zij heeft de cultuur van het Oosten vergeleken met de cultuur van het Westen en zij onderscheidde deze beiden met twee woorden: Het Oosten is een *schaamte*-cultuur - en het Westen een *schuld*-cultuur. D.w.z. in het Oosten is gezichtsverlies het ergste wat een mens kan overkomen, in het Westen is zonde, overtreding van het gebod, het ergste.

Het is waar: voor een Oosterling is niets zó erg als gezichtsverlies. Wij hadden een Egyptenaar in ons huis 5 jaar geleden in Eck en Wiel en wij waren bezig een huis te bouwen. Al onze gasten hielpen mee - in de middag. De Egyptenaar vroegen wij om steentjes te bikken, d.w.z. oud cement van gebruikte stenen af te hakken - hij luisterde onbewogen - en ging zitten en deed het werk: één middag. De volgende dag verdween hij voor wij er erg in hadden. Later hoorden wij zijn verhaal. Hij had gemeend dat wij hem vernederd hadden met hem dit werk te geven.

In een Oosterse wereld is niets zó erg als beschaamd staan - je gezicht te verliezen - voor de ogen van de mensen je eer te verliezen, naakt staan voor de ogen van je medemens - het is een *schaamte*-cultuur.

In ons Westen is dat anders - daar draait, misschien moet ik zeggen: draaide alles om de schuld. Het geweten - schuldbesef en schuldgevoel. Niets is zó erg als het absolute gebod te overtreden - en zó zondaar te zijn. „Hoe krijg ik een genadig God” - zo luidt Luthers vraag, waarmee hij de „nieuwe tijd” opende.

Nu het punt waar het mij om gaat:

Vandaag verandert onze cultuur van een schuld-cultuur naar een *schaamte*-cultuur. Van schuldgevoel naar faalangst.

Vandaag kom je nauwelijks meer mensen tegen die geplaagd worden door een schuldbesef. Vergeving is daarmee ook een dood woord geworden. Maar duizenden zitten met een stuk innerlijke leegte: een gevoel van *schaamte* - ik ben een nul - een „nobody” - een nietsnut - niet de moeite waard etc.

Schaamte is de voornaamste barrière geworden die ons ook van God gescheiden houdt.

Psalm 31 is een gebed dat onze aandacht richt op dit verschijnsel van *schaamte*. In de eerste bede aan de aanvang van de psalm dat wij ook als opschrift van de psalm mogen zien, staat: Bij U Heere schuil ik, laat mij niet beschaamd worden; en deze bede keert terug in het hart van de psalm in vers 18: Heere, laat mij niet beschaamd worden want U roep ik aan... Wat wonderlijk eigenlijk dat de dichter dat zo onder woorden bracht, dat hij zo bang was voor *schaamte*... Voor beschaamd staan. Wist u dat dat woord 127 maal in het O.T. voor komt? In 15 psalmen! Wij zijn geneigd om *schaamte* te zien als een lastig puberteitsverschijnsel. Iedereen weet hoe vervelend het is als je in een klas zit en je zegt iets stoms en plotseling zijn alle ogen op jou gericht - en je wordt hoe roder en roder en ten slotte zou je wel in de grond willen wegzakken.

Blozen en *schaamte* - inderdaad het heeft altijd te maken met de ogen van de ander. Die mens mag mijn naaktheid zien, om mij lachen of mij bespotten... alleen is dat nu zó belangrijk dat dat centraal staat in de psalm (6, 25, 35, 37, 40, 69, 70, 83, 97, 119) en *mag* staan in dit gebed psalm 31?

Steeds weer lezen wij die bede: Oh Heere, maak mij niet beschaamd - psalm 25 : 2. Op U Heere vertrouw ik, laat mij niet beschaamd worden - psalm 71 - beschaam mij niet o God.

Het ergste wat je je vijanden toe kan wensen is: maak hen beschaamd, laat ze beschaamd staan. Zo lezen wij in Psalm 6 : 11, 35 : 4, 26, 37 : 19, 40 : 15, 69 : 7, 70 : 3, 83, 97, 127, 129.

Blijkbaar is *schaamte* en beschaamd staan iets heel ergs - niet alleen in de pubertijd maar in ons hele leven - en het is deze nood die de dichter van psalm 31 aan den lijve ondervindt. Hij bidt in deze psalm niet om vergeving van schuld maar om het wegsmelten van de *schaamte*.

Ik denk dat wij in de loop van de geschiedenis van de kerk teveel eenzijdig de nadruk hebben gelegd op de genade van schuldvergeving en te weinig hebben opgemerkt hoe er ook genade is bij God voor het uitwissen van onze *schaamte*.

Maar laten wij niet te ver afdwalen van psalm 31. Wat is de nood van de dichter? Wij lezen dat in psalm 31 : 12: voor allen die mij benauwen ben ik tot een smaad geworden voor mijn burens allermest, wie mij op straat zien vluchten voor mij weg. Vergeten ben ik uit het hart als een dode, als gebroken vaatwerk.

Als wij denken aan David, dan kunnen wij denken aan de beschamende periode die David heeft meegemaakt toen hij moest vluchten voor zijn zoon Absalom en toen daar op de vlucht een man, genaamd Simeï, met hem mee opliep en hem uitschold. Ga weg bloedvergieter, nietswaardige. Nu vergeldt de Heere je alles wat je tegen Hem hebt misdreven. Dat is de situatie van de dichter van psalm 31. Het beschrijft wat je voelt als je afgaat voor de ogen van de mensen - als je over de tong gaat - en uitgelachen wordt zo dat je ten slotte ook van jezelf gaat geloven dat je niet waard bent en dat alle andere mensen het beter doen dan jij gedaan hebt. Welke uitweg wijst nu de psalm uit deze nood? Ook dat lezen wij al direct aan de aanvang: Bij U Heere schuil ik.

Wonderlijk dat dat in alle simpelheid nu de enige weg is: Schuilen bij God: onze geest aan zijn hand toevertrouwen - ik zeg: Gij zijt mijn God. Mijn tijden zijn in Uw hand.

Ook het danklied waarin de psalm uitmondt, spreekt van die geborgenheid: Hoe groot is het goed dat Gij hebt weggelegd voor wie U vrezen. Juist op dat punt van onze *schaamte* en angst - want Gij verbergt ons in het verborgene van Uw aanschijn voor de samenscholingen van de mensen. Gij bergt ons in Uw hart. Voor het getwist der tongen. Geprezen zij de Heere, want Hij heeft mij wonderbaar goedertierenheid betoond. Dat is de kern van het antwoord van psalm 31.

In de omgang met God worden wij in onze naaktheid bekleed. Is het alsof steeds weer opnieuw de Heere eigenhandig ons vellen maakt als van dierenhuiden, om ons te bekleden zoals Hij deed bij Adam en Eva toen *schaamte* hen had overvallen. D.w.z.: terwijl er alle reden is om ons te schamen, *doet God er niet aan mee*. Hij brengt ons in het verborgene van zijn tent. Hij slaat Zijn arm om ons heen en zegt: Al ben je voor niemand meer *iets* waard - voor Mij is dat anders. Voor Mij ben je kostbaar als niemand anders.

Dat is nu het evangelie van psalm 31. Het is het zelfde evangelie als van Lucas 15. Daar vindt je ook die diepte die mensen van het evangelie beschreven die ons bevrijdt ook van de *schaamte*. Wij lezen daar hoe de vader - terwijl de zoon nog van verre was, op hem toeliep en hem omarmde en kuste - en zei: Haal vlug de beste klederen - en trekt het hem aan en doet hem een ring aan zijn hand en schoenen aan zijn voeten. Dat zijn niet zomaar een paar sieraden en kledingstukken. Neen, het zijn de bewijzen van zijn zoonschap. Slaven liepen op sandalen en hadden geen ring. Maar de zoon droeg schoenen en een ring. *De verloren zoon krijgt niet alleen vergeving van zijn schuld. Hij wordt ook weer in ere hersteld.* Hij herkrijgt het zoonschap. Hij wordt weer opnieuw tot Gods kind aangenomen en dat is het wonder: dat de vader zijn armen om hem slaat en terwijl hij nog zijn lompen aan heeft tot hem zegt: ik ben zo blij dat je er weer bent.

Ik denk dat hier een diepe dimensie ligt die verder rijkt dan schuldvergeving. Na schuldvergeving komt de aanneming tot zonen. Daar mondt het evangelie in uit. Dat is hoogst - persoonlijk - en niet juridisch.

Vele christenen hebben het gevoel dat God ergens een hoogste instantie is ver weg bij wie wij, als wij de goede papieren hebben, vergeving van schuld en kwijtschelding van straf kunnen krijgen. Maar zo is de God en Vader van Jezus Christus niet. Hij komt ons eindelijk nabij. Hij wordt ons opnieuw ná Golgotha tot een Vader die ons ieder zeer persoonlijk bergt in het verborgene van Zijn aanschijn. Wij krijgen een tent bij God, zegt psalm 31. Hij bergt ons in zijn hut - en Hij zegt tegen ons: Jullie schamen je misschien om jezelf, maar ik schaam me niet voor jullie! (Hebr. 2 : 6 en 11 : 16).

H. de Jong / Amsterdam

Zijn wij luxe kerken? (2)

Maar nu moeten we toch nodig toe naar de opmerking van ds Schoep over onze kerken zoals ze nu bestaan. Hij vindt dat een luxe bestaatje: kleine gemeentes die bediend worden door een fulltime predikant. Nu, dat is een kritiek die diep van binnen weerklank vindt bij onze mensen. Dat hadden we ook al eens gedacht. We durfden het alleen niet zo hardop zeggen. Ik kan het argument trouwens uitwerken op een wijze waardoor het nog pijnlijker wordt. Is het kerk-lidmaatschap van velen onder ons niet bepaald door het feit dat ze er een auto op na kunnen houden? Inderdaad, regionale gemeentes vaak. En ja, dan wordt de stijging van de benzine-prijs vandaag de dag een reden om van kerk te veranderen. Hetgeen ook wel gebeurt. Bovendien, is er in het pastoraat van onze kerken niet gemakkelijk sprake van 'overbemesting'? Broeder X heeft een bloedneus en verwacht de dominee over de vloer. En de dominee voldoet aan die verwachting, want het door zo weinigen opgebrachte niet geringe tractement drukt op zijn geweten. Ik moet trouwens zeggen dat ik dit verschijnsel toch ook wel bespeur in grote gemeentes van grotere kerkverbanden. Want grote gemeentes zijn vaak alleen maar op papier groot en in de werkelijkheid lopen de pastores daar ook maar in een zeer klein kringetje rond te draaien. Maar goed, bij ons loopt het wel erg in de gaten en daarom moeten wij de vraag maar eens open en bloot op tafel leggen. Is deze overbearbeiding wel verantwoord in een wereld waarop aan de andere kant de mensen als ratten sterven zonder enige pastorale bijstand? Inderdaad kan het pastoraat onder ons de mensen gruwelijk verwennen, zodat ze lastig, kleinzerig en kleinzielig worden; de kinderen die uit verzadigde verveling knoeien met hun pap. Durf een zieke, bij wie je als pastor een goed bezoek gebracht hebt, eens een tijdje los te laten. Niet jij bent z'n Heiland; niet jij hebt beloofd: Ik zal met u zijn alle dagen tot aan de voleinding der wereld. Meestal trouwens zijn onze zieken en stervenden omringd door mensen die niet van de enige troost ontbloot zijn en daarover ook weten te spreken.

—o—

Maar zo krijg je tijd over! Tijd over? Zeg liever: tijd beschikbaar. Waarvoor? Wel, ik ben altijd nog blij dat ons soort mensen 'predikant' heet en niet 'pastoor'. Wij zijn

kerkelijk leven

arbeiders in het Woord en hebben er op de zondag voor te zorgen dat er voedszaam brood gesneden en klare wijn geschonken wordt. En het is beslist geen luxe om daar veel tijd in te steken. Het Woord van God bereikt ons in de Bijbel als een stem op lange afstand, in tijd en ruimte. Het is geen overbodige luxe om iemand vrij te stellen die er zijn dagelijks werk van maakt zich te oefenen in het luisteren naar die stem. Natuurlijk wil ik het pastoraat niet aan de ouderlingen en anderen overdoen. Daarvoor heb je als predikant het pastorale contact ook te zeer nodig. Juist ook voor je preken. Maar het gaat om het leggen van een accent. Waar gaat de meeste energie naar toe? Maar, zegt u, zo blijft het allemaal toch wel erg besloten in dat kleine groepje van ons en worden wij met z'n allen de fijnproevers in het Koninkrijk der hemelen. Heel juist, deze kritiek. Ik denk daarom dat we veel meer dan we tot dusver doen, de wereld in moeten. Die vijandige wereld van vandaag zeker, hoor ik u mismoedig mopperen. Nu, daar wil ik graag iets over zeggen. Ik heb zo 't idee dat wij christenen van vandaag veelal van de wereld een papieren voorstelling hebben. Dat we dus leven bij het 'wereld'beeld van de kranten en de andere media. Het is ook deze wereld waar de meeste kerken aan denken als ze zich 'tot de wereld wenden'. Maar vergissen wij ons niet? Is dit toch niet een betrekkelijk klein wereldje dat als een schil om de kerk heen zit en bestaat uit mensen die vroeger tot de kerk behoord hebben? Inderdaad is in die wereld de vijandschap groot. Daar zitten de meeste intellectuelen, onder wie de vervreemding van kerk en christendom zo groot is. De schrijvers bijvoorbeeld die geld als water verdienen aan hun boekjes over het geloof waarin ze tot hun grote woe-de als kind zijn opgevoed. We moeten ons evenwel op deze nachterstelijke wereld, die ons door de pers en de andere media wordt opgedrongen, maar niet verkijken als-of zij de enige zou zijn. We moeten door die betrekkelijk dunne schil van geloofsafvalligen - voor wie we inderdaad rechtstreeks niet veel kunnen doen - heen stoten en komen dan in een andere wereld te-

pastorale notities

JARIGE

Dat is ds K. Doornbos, geboren 2 oktober 1893. Misschien ben ik de enige, die hem gelukwens met deze dag, want menigeen weet dat hij op het vierden van een verjaardag niet gesteld is. Nooit werd in Wormer een huisbezoek, een catechisatie of een kerkeraadsvergadering verzet of afgelast in verband met de verjaardag van de dominee. Daar behoefde geen aandacht aan gegeven te worden. Het werk moest gewoon doorgaan. Je zou over ds Doornbos een boek vol anekdotes kunnen schrijven. Hij is er één zoals er geen tweede is. Maar zonder aan legendevoering mee te werken, wil ik toch iets noemen uit zijn eerste jaren als predikant. In 1936 sprak een generale synode uit dat je geen lid kon zijn van een Gereformeerde Kerk en tevens lid van de C.D.U. of van de N.S.B.

Het was voor de mannen van de C.D.U. krenkend dat ze in één adem genoemd werden met de N.S.B. De C.D.U.'ers waren mensen die in maatschappelijk opzicht een eind de rode kant opgingen; verder waren ze ontwapenaars. En Christenen! Ik vermoed dat men in die tijd dacht: De N.S.B.'ers verraden ons aan Duitsland en de C.D.U.'ers spelen Duitsland in de kaart met hun pacifisme. Dit is wéér een aktueel probleem, nu van pacifisten soms wordt gezegd dat ze handlangers van Moskou zijn en crypto-communisten.

In 1936 konden Gereformeerde C.D.U.'ers de dominee op vermaanbezoek verwachten met een ouderling en men kon „tuchtelijk handelen” verwachten. Op ds Doornbos werd aandrang uitgeoefend om de uitspraak van de synode in praktijk te brengen: hij had in z'n gemeente nogal wat C.D.U.'ers. Hij weigerde en hij bleef dat doen. Hij vond: wij hebben om de uitspraak van de synode over onze broeders in de gemeente niet gevraagd en we hebben met die uitspraak dus ook niets te maken. De ouderlingen hier zijn de herders der gemeente en de hoge heren ter synode zijn dat niet. Ook later bleef hij die lijn volgen. Hij is zichzelf gebleven dat is een compliment waard.

A. H. Algra, Sliedrecht

recht, waarover ik niet romantisch wil doen, maar waarin zich toch naar mijn vaste overtuiging nog heel wat 'godvrezenden' bevinden, eenvoudige, pretentieloze mensen die door de moeiten van het leven als een akker worden omgeploegd om het goede zaad van het evangelie te ontvangen. Er is een wereld die getypeerd moet worden als 'gewezen kerk' en er is een wereld waarin zich de 'toekomstige kerk' bevindt. Onze kleine kerkjes, die zoals ds Schoep in het interview terecht zegt, haast geen rand kennen, zouden bijna in hun geheel evangelisatie-teams kunnen zijn om in die wereld uit te gaan. En wat fijn dan dat we in het midden van die gemeentes fulltime werkers beschikbaar hebben, die ons vanuit het Woord kunnen instrueren tot die taak, naar wie we kunnen verwijzen voor gedegen geloofsopdracht, die we ook indien nodig bij zieken en stervenden kunnen halen en van wie we dan weten dat ze met een onversneden en duidelijke boodschap komen, zonder in het menselijke en maatschappelijke te blijven hangen.

—o—

Toch is zo de vraag nog niet beantwoord of we aan deze taak niet toe zouden komen wanneer we ons

zelfstandig bestaan als kerken opheffen en wij in de bestaande kerken ieder zijns weegs zouden gaan. Dat is toch wat ds Schoep ons vraagt. Nu, ik zal niet ontkennen dat zo iets in andere kerken ook gebeurt. Ik denk dan trouwens meer aan de kleine kerken zoals de Baptisten en hun geestelijke familie. Maar slechts weinigen van ons zouden aansluiting bij hen overwegen. Nee, als men zulke opheffings-vragen stelt gaat het merkwaardigerwijs altijd om overgang naar de synodaal gereformeerde kerken. omdat men best aanvoelt dat het tussen hen en ons meer om een fusie zou moeten gaan dan om een eenzijdige opheffing van onze kant. Maar dat synodaal worden dan, is dat nu echt geen mogelijkheid? We kunnen dan toch best... Ik herinner me dat mijn moeder een keer, toen het over deze dingen ging, tegen me zei: synodaal worden is heel iets anders dan synodaal zijn. En zo is het ook. Er zijn in het verleden veel vrijgemaakten vanwege kerkelijke ellende die ze meege-maakt hadden te goeder trouw synodaal geworden. Als je diep in hun hart kijkt, geven ze toe dat ze zich met die stap vergist hebben. Maar goed, ze zijn het nu en zijn er vaak tot grote zegen bezig. Naast de vele gelovigen die daar nog zijn. Maar het nu nog worden, dat wordt

met de dag een geestelijker beslissing. Mensen die haar nemen, veranderen in korte tijd tot onherkenbaar wordens toe. Radicaal stellen ze zich op een heel ander geestelijk klimaat in. Ze moeten wel. Ik geef ds Schoep gelijk dat hij niet als een verontruste de Gereformeerde Kerken wilde binnenkomen. Zeker als predikant zou je positie een onmogelijke zijn. Je zou bij elk veront-rustingsgeluid het verwijt moeten vrezen: zou deze vreemdeling ons de les komen lezen? Als binnenkomen-de moet je in de pas gaan lopen met de marsmuziek die het meest duidelijk ten gehore wordt gebracht en daarvan kan ik niet zeggen dat hij zuiver bijbels klinkt. Daarom is synodaal worden geen goede mogelijkheid voor ons. Voor predikanten niet, maar voor gemeentelieden ook niet.

—o—

Nee, alles overwegende kom ik toch steeds weer bij de Nederlands Gereformeerde Kerken terecht. Toegegeven, ik zie haar nog meer als mogelijkheid dan als werkelijkheid. Maar dat zal ieder wel hebben die over zijn eigen kerk nadenkt. Ik denk over mijn kerk graag onder het bijbelse beeld van een stad met muren en poorten. Er zijn, om in dat beeld te blijven, steden met muren zonder poorten. Die zitten zo dicht als de ark van Noach en denken dan ook dat de zondvloed al begonnen is. Er zijn ook steden met enkel poorten zonder muren. Dat zijn kerken die op de walletjes der wereld zitten, voor iedereen te grijp. Muren en poorten, belijnd en openheid, het is als je in de kerkelijke wereld rondkijkt toch best een zeldzame combinatie, waar perspectief voor de toekomst in zit. Ik heb tenminste geen moeite om er enthousiast voor te worden. Misschien vindt iemand het zo wel te luchtigjes gesteld. „De kerk is toch het lichaam van Christus en dáárom hoor ik er bij”. Maar dan heeft zo iemand het over de onzichtbare kerk van alle tijden en plaatsen. De kerk waar we deel van uitmaken, behoort wel tot die onzichtbare kerk in nauwe betrekking te staan en behoort wel naar haar toe te werken, om zo te zeggen, maar ze valt er niet mee samen. O nee. Nee, als we niet opnieuw in de dwaasheid willen vervallen om eigen kerk tot dé Kerk te verklaren, dan moeten we van het eigen kerkelijke bestaan een ‘waarom’ weten aan te geven. Welnu, hier is het waarom: zó, in die belijndheid en openheid, denken wij het best met Christus mee te werken aan het vergaderen van Zijn Kerk. Maar geen zelfvoldaanheid, want het is meer mogelijkheid dan werkelijkheid. En ds Schoep heeft in zoverre gelijk dat de luxe ons bedreigt. En dat in een tijd dat het ‘nee’ waaruit we werkelijk geboren zijn, op raakt. Laten we dus wel toezien.

—o—

Tenslotte nog dit. Het Nederlands Dagblad schonk in het nummer van zaterdag 12 september eveneens aandacht aan het interview met ds Schoep. De teneur van het redactionele artikel was een boodschap aan ons die als volgt valt samen te vatten: Zien jullie nou waar het met ds Schoep, jullie held van de Open Brief, op uitgelopen is? Erken dat nu eens en breng zo de hereniging dichterbij. Nu, dat laatste hopen we te behartigen bij alles wat we schrijven. Maar het bovenstaande artikel moge het Nederlands Dagblad ervan overtuigen, dat enige zelfkritiek in dezen onze kerken nog niet in puin doet storten, zodat we als rouwmoedige rebellen onze veilige toevlucht moeten zoeken in de schoot der moederkerk. Echt, zo belangrijk is onder ons die Open Brief niet. Mag ik overigens het Nederlands Dagblad een vriendelijk verzoek doen? Wilt u, als u uit dit artikel van mij gaat citeren, dat niet selectief doen? Dus niet alleen die zinnestjes overnemen die u kunt gebruiken om ons bij uw lezers zwart af te schilderen? Gezien het verleden heb ik overvloedige redenen tot dit verzoek. En wanneer u het nu toch weer doet, dan zie ik mij genoodzaakt gevolg te geven aan een al vaker opgevat voor-nemen om namelijk in uw blad een advertentie van de volgende inhoud te doen opnemen:

LEES VOORTAAN „OPBOUW”
ZELF EN NIET VIA HET NED.
DAGBLAD!

Langs de lijn

vrijblijvend

kijken

naar wijn

en brood

is manna

verachten

in de woestijn -

honger dood!

Wenny Paans-de Haan

J. C. Koopman / Enschede

Paulus in Athene

of

Het Christendom voor het eerst in debat met Westerse heiden-filosofen [Hand. 17:15-34] (2)

Paulus wordt door de filosofen naar de Areópagus gebracht. Dit is een rotsachtige heuvel, liggend in het Westelijk stadsdeel van Athene, ten Zuiden van de Markt. Wellicht was deze heuvel gewijd aan de Griekse oorlogsgod Ares, maar over de naamsverklaring wordt getwist. De naam zou nl. ook kunnen betekenen: „Heuvel der Vergeldingsgodinnen” of „Vloekheuvel”.

Sedert oude tijden was de Areópagus een heilige plaats, waar de graven lagen van koningen en edellieden, die geregeerd hadden tijdens de voorgaande duizend jaren. Hier werden doodvonnissen uitgesproken over diegenen, die zich aan een vergrijp schuldig hadden gemaakt, waarop zulk een straf stond. De naam „Areópagus” gaat na verloop van tijd over op een zeer oud en eerwaardig college, bestaande uit voormalige hoge bestuursambtenaren. De wetgeving werd door dit Hooggerechtshof beheerst; tevens diende de Areópagus belangrijke besluiten op politiek terrein te nemen, daar hij de bestuursambtenaren van de staat controleerde. Sinds plm. 500 voor Chr. begint de inperking van zijn macht, welke hij in feite plm. 460 voor Chr. heeft verloren; alleen het recht om vonnis te wijzen in moordzaken blijft hem voorbehouden. In de Romeinse tijd is de Areópagus een soort gemeenteraad, die toezicht houdt op religie en zeden. Onzekerheid bestaat over de vraag, of Paulus nu op de „Areópagus-heuvel” gestaan heeft, ja of neen. De situatie ter plaatse in ogeschouw genomen hebbend, concludeert prof. dr. A. Sizoo, dat op de heuvel het gewoel en lawaai van de in de diepte liggende markt praktisch niet te horen zijn, zodat mensen die eens rustig een redenaar wilden horen, hem daarheen kunnen hebben gebracht. Andere onderzoekers beweren echter, dat Paulus gesproken heeft in een der publieke zalen van het raadhuis der Areópagieten, dat aan de Markt lag, niet ver van de heuvel. Met de nodige twijfel houd ik persoonlijk ’t er maar op, dat Paulus op de top van de rots gestaan heeft. Hoe dit ook zij: blijkens de oorspronkelijke tekst uit Hand. 17:22, heeft Paulus niet zozeer voor de (Raad der) Areópagus gestaan, als wel *midden tussen* de raadsleden en filosofen *in*, met andere woorden ze zaten in een (halve) kring om hem heen.

Het panorama vanaf de heuvel is imposant: beroemde standbeelden, de tempel van de oorlogsgod Ares, de machtig boven de Areópagus uittorende tempel van de stadsgodin van Athene (het Parthenon), een gebouw dat bijna vijf eeuwen oud was en welks marmer nog altijd even gaaf was, als was het de vorige dag afgeleverd; het symbool van de eeuwige en de eeuwen trotserende heidense godsdienst!

Uitgerekend hier staat Paulus, de op ’t eerste gezicht kleine Joodse man met z’n vereelde werkhanden, dat tentenmakertje uit Tarsus, tegenover het puikje van de Griekse beschaving. En man, die nader beschouwd echter - wat kennis van de wereld van zijn tijd betreft - niet onderschat moest worden. (Dat bleek al in het vorige artikel!). Een man, wiens vader (waarschijnlijk een rijke handelaar in tapijten) het Romeinse burgerrecht door koop verkregen had, zodat zijn zoon Paulus *van geboorte* Romein was (Hand. 22:28). Maar bovenal een man, die niet onderschat *mocht* worden, omdat hij *Gods* gezant was!

Paulus’ rede, zoals die in de Handelingen vermeld staat, is zeker geen letterlijk opgenomen verslag van het gesprokene en moet derhalve wel een in uittrekselvorm gegoten weergave zijn. Het is nl. niet aannemelijk, dat Paulus slechts enkele minuten gesproken heeft. Wie heeft deze rede opgetekend? Hij zelf? Het is mogelijk, maar waarschijnlijker is, dat de schrijver van Handelingen, Lucas, van de rede van Paulus indirect kennis genomen en deze in zijn boek verwerkt heeft.

Het eigenlijke betoog is goed van stijl, zeer tactvol en zeer scherpzinnig, kortom, pluspunten, die een gemis aan overdadig sierlijke welsprekendheid ruimschoots vergoeden. Paulus begint de stad te prijzen die zo buitengewoon godsdienstig is. Er klinkt een zekere beleefdheid tegenover zijn toehoorders in door: „U moet wel een buitengewoon ontzag voor godheden hebben”. Maar een kritisch toehoorder kan in de hier gebruikte Griekse uitdrukking ook een afkeuring gehoord hebben, nl.: „U bent buitengewoon bevreesd voor demonen”. Paulus grijpt tenvolte de mogelijkheid aan in te spelen op het verkondigen van „de onbekende God” en

brenkt de Atheense filosofen op die manier juist hun onwetendheid onder ogen. „Deze God woont niet in tempels met mensenheden gemaakt; Hij laat Zich ook niet door mensenheden (die nl. geschenken aandrigen) dienen, alsof Hij nog iets nodig had...”. Hiermee bedoelt Paulus de in Griekenland algemeen gebruikelijke wijdinggeschenken, zoals wierook, spijs- en drankoffers. (Deze laatste waren tevens bron van inkomsten voor diegenen, die in het heiligdom dienst deden). Voorts werden de godenbeelden wel met kostbare gewaden bekleed, een gebruik, dat later overigens in de Westerse Mariaverering voortgezet zal worden!

Paulus weet de Atheners te boeien, als hij er blijk van geeft de werken van hun dichters goed te kennen en evengoed het Grieks te beheersen, hoewel hij het misschien sprak met het accent van iemand, die uit het Oosten van het Middellandse-zeegebied kwam. (In dit verband mag, dacht ik, de vraag gesteld worden, of we - met het doel de ander te winnen - vaak niet onszelf tot op zekere hoogte in de leef- en denkwereld van die ander moeten verplaatsen, om zo een aanknopingspunt voor een gesprek te vinden.) De man uit Tarsus vervolgt namelijk: „Want in (beter vertaald: „door”) Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij, gelijk ook enige van uw dichters hebben gezegd: ... Want wij zijn ook (van) zijn geslacht...”.

Het eerste gedeelte van dit citaat is wellicht afkomstig van een zekere Epimenides van Kreta (6e eeuw voor Chr.). Paulus gebruikt juist deze heidense versregel - die Zeus (de Griekse oppergod, ook wel de „Vader der goden”) op 't oog heeft - om de scheppingsmacht van de Drieënige God en Zijn voorzienigheid aan te duiden.

Met de tweede hier vermelde versregel „... Want wij zijn ook zijn geslacht...”, haalt de apostel de Stoïcijnse dichter Kleanthes (3e eeuw voor Chr.) aan. Deze had een beroemd gedicht, de „Hymne aan Zeus” geschreven. Paulus spreekt echter in Hand. 17:28 van dichters, want een andere dichter, nl. Aratos (plm. 315-240 v. Chr.) uit de plaats Soli in de landstreek Cilicië had in een gedicht, getiteld: „De Verschijnselen” (nl. aan de hemel) bovengenoemde „Hymne aan Zeus” opgenomen en de apostel, die, zoals u weet, eveneens uit Cilicië kwam, zal naar alle waarschijnlijkheid het literaire werk van zijn streekgenoot min of meer gekend hebben.

Deze geluiden klinken met name de Stoïcijnse filosofen aangenaam in de oren: eenheid van de mens met de godheid, of ook wel met de goddelijke gedachte natuur, dus pan-theïsme! Direct daarop echter gaat de denkwijze van Paulus logisch verder: „Als dat dan zo is, dan is God ook niet van goud, zilver of steen. Immers, wij, levende menselijke schepselen kunnen niet afstammen van dode materialen, derhalve leeft de God, wiens afstammelingen of schepping wij zijn”. Met een werkelijk op Griekse denkwijze stoelende wending in zijn betoog maakt Paulus zodoende duidelijk, dat niet de „gouden, zilveren of stenen Vader der goden”, Zeus, maar de aan de Grieken „onbekende God” de redder der wereld is. „Hij - en niet Zeus - zal op Zijn tijd de wereld rechtvaardig oordelen door Jezus Christus, die Hij ten bewijze van Zijn almacht uit de dood opgewekt heeft”.

Door mensen, die Paulus' redevoering in later eeuwen in de Bijbel lezen, is hem wel het verwijt gemaakt, dat hij - hoewel hij zich bij andere gelegenheden zo weinig verdraagzaam tegenover heidense gedachten opstelde - hier zo verregaand meepraat met heidense wijsgeren, alsof God een soort „wereldziel” zou zijn, waarvan het heelal doortrokken was. Dit verwijt is niet steekhoudend, omdat hij - na zijn bekering op de weg naar Damascus en de daaruit voortvloeiende breuk met het orthodoxe Jodendom - in Christus Jezus geen onderscheid meer tussen Jood of Griek, slaaf of vrije kende (Gal. 3:26-28). Paulus bestrijdt daarentegen met dezelfde energieke hartstocht waarmee hij vóór zijn bekering het Christendom bestreed, nú het heidendom. Daarbij is hij bij de Joden geworden als een Jood om Joden te winnen, hun die zonder wet zijn (bijv. Grieken), is hij geworden als iemand zonder wet, om ook dezen te winnen (1 Cor. 9:20-21, Rom. 10:12).

Hij bestrijdt de Epicureïsche leer, die alle voortbestaan van de ziel na de dood ontkent, door duidelijk te maken: „Er is eeuwig leven”; eveneens de leer der Stoïcijnen, die Pan-theïsten, die leren, dat de mens was van Gods geslacht en dat het dus mogelijk was te streven naar volmaakt (menselijk) oordelen, (menselijke) zelfbeheersing, absolute (menselijke) rechtvaardigheid. Paulus zegt: „God alleen zal op een door Hem bepaalde dag de aardbodem rechtvaardig oordelen” en dit houdt in, dat de mens bedorven en in zichzelf verloren is.

Als de wijsgeren en raadsheren van de Areópagus horen van een voor hun knap menserverstand zo onbegrijpelijk gebeuren als de opstanding, dan bladdert bij hen het vernisje van geamuseerde beleefdheid als bij toverslag af; onder de vernislaag worden de schrille kleuren van de spotternij duidelijk zichtbaar, want „... de Grieken zoeken wijsheid, (...) een gekruisigde (en opgestane) Christus (...) is voor (deze) heidenen een dwaasheid” (1 Cor. 1:20-25). De andere filosofen laten zich meesleuren door de spotternij; zij proberen nog een schijn-beleefde wending aan het ruw onderbreken van Paulus' woorden te geven, door vergoelijkend te verklaren: „Houd voorlopig maar eens op man, een andere keer beter!” Nu zoudt u een verkeerde indruk krijgen, als u dacht, dat de afgoden in Athene tijdens de eerste eeuw na Christus zó'n macht over de geleerde

mensen hadden, dat het evangelie geen vat op hen kon krijgen. Neen, het is veel erger: de wijsgeren geloven in deze periode van rijpe na-bloei der Griekse cultuur zelf allang niet meer in hun goden; voor hen telt alleen het leven op deze wereld, het individuele zieleheil. Ze beweren, dat alleen de „Deugd” gelukkig maakt. Voorts heeft men naar hun mening een hoge graad van geluk bereikt als men alle slagen van het Noodlot met ongevoeligheid (het Griekse woord staat gelijk met ons woord „apathie”) en onverstoorbare gemoedrust tegemoet treedt. Met recht kan gesteld worden, dat de MENS in de harten der filosofen als een god op de troon zit!

„Maar zijn al die mooie tempels en beelden, die dan toch maar eerbiedig in stand gehouden worden, niet met het bovenstaande in tegenspraak?” zult u vragen. Dat zijn slechts formalistisch-verstarde overblijfsels, bewaard als herinneringen aan een groots verleden. (Zien we vandaag in de Christelijke kerk in West-Europa en Amerika, of die nu protestant of katholiek is, niet eenzelfde ontwikkeling als in Paulus' dagen??!)

Zo verlaat Paulus Athene en Athene vergeet hem. Toch schiet zelfs in deze omgeving het Evangelie wortel: een raadsheer van het „Areópagus-college”, Dionysius en een vrouw, Dámaris en anderen met hen komen tot geloof. Zo zien we, dat Gods Woord nooit ledig terugkeert, maar dat het zal doen wat Hem behaagt (Jes. 55:11).

Wat is er nu - zoveel eeuwen later - eigenlijk terechtgekomen van de Epicureïsche en Stoïcijnse leer? Ze is als systematische School totaal verdwenen; haar aanhangers zijn in 't stof der eeuwen begraven. Athene heeft echter meer van Paulus gehoord en van de door hem verkondigde „onbekende God”. Ongeveer in 't jaar 435 na Christus werd het Parthenon - in welks schaduw Paulus eertijds zijn rede had gehouden - als een Christelijke kerk gewijd aan de Heilige Wijsheid en duizend jaar lang bleef het een Christelijke kerk. In 1687 ontplofte in de tempel opgeslagen buskruit en het beroemde bouwwerk werd gereduceerd tot de ruïne, die er vandaag nog staat. De prachtige standbeelden zijn verdwenen en de Parthenontempel mag men momenteel als toerist niet eens meer bezoeken, omdat de resten ervan te zeer door de tand des tijds zijn aangetast! Wat zou een Stoïcijn of een Epicureër hebben gezegd, als hem, onder zijn hoongelach, was verteld, dat Christus het Parthenon langer zou bewonen dan de stadsgodin Athena het had bewoond en nog zou bewonen?

De leer die de onaanzienlijke „betweter” Paulus bracht, is echter de eeuwen doorgegaan en zal doorgaan tot aan het eind der dagen, omdat de wijsheid dezer wereld dwaasheid voor God is geworden (1 Cor. 3:18b-20) en het Woord des Heren in der eeuwigheid blijft bestaan (1 Petr. 1:25).

Met referte aan de ingezonden mededeling van de zendelingen van de Ned. Geref. Kerken in Zuid-Afrika in Opbouw van 17 juli 1981 wordt het volgende medegedeeld:

Op 31 augustus jl. brachten 13 personen uit de groep van 23 personen, die deelnamen aan de Sendingtoer van de Stichting tot herstel van de kulturele betrekkingen Nederland-Zuid-Afrika ook een bezoek aan het zendingsterrein Groothoek in Natal. Daar werden zij allerhartelijkst ontvangen door ds. en mevr. Vonkeman. Ds Vonkeman toonde ons zijn zendingspost, vertelde ons levendig over zijn werk en liet ons vanaf twee berghoogten de zendingsposten en -plaatsen in de valleien zien. Er was bij allen groot respect en diepe bewondering voor het prachtige zendingswerk, dat daar verricht wordt. Het verdient ten volle ons aller steun en gebed.

De bestaande misverstanden, die voornamelijk zijn ontstaan door ongewilde communicatiestoornissen zonder enige schuld van onze zendelingen, zijn opgehelderd en volledig uit de weg geruimd.

Met instemming van ds Vonkeman en de heer R. Vos (secretaris van bovengenoemde Stichting) die bij dit bezoek aanwezig was, wordt het vorenstaande gepubliceerd.

W. Kats, Arnhem

Pax Christi

Hij is vrede
temidden
van onvrede,
de rots
en vredevorst
in onrust
en gejaagdheid,
in wrede
onverdraagzaamheid
is Hij vrede.

Wenny Paans-de Haan

H. Langerak / Utrecht

Verzen met de bijbel

Er zijn emigranten die al heel spoedig met een sterk buitenlands accent hun moedertaal spreken. Ze doen immers hun uiterste best om in het nieuwe vaderland niet op te vallen door hun manier van spreken en laten daarom hun eigen taal zo veel als maar even kan rusten.

Maar er zijn ook mensen die al jaren in hun nieuwe vaderland wonen zonder hun moedertaal te hebben verwaarloosd.

Tot hen behoort een zekere Cornelis Goslinga.

Het enige wat ik van hem weet, is dat hij al meer dan twintig jaar in Amerika woont en dat hij nog steeds gedichten schrijft in goed Nederlands. Ik weet dat, omdat Kok-Kampen een bundel van zijn gedichten heeft uitgegeven, en op de achterkant deze mededeling doet.

De titel van het boekje luidt: VERZEN UIT DE BIJBEL.

Het aparte ervan is dat elk gedicht over een bepaalde bijbelse figuur gaat. Er staan vierentwintig gedichten in, dus er komen nogal wat mensen aan de orde.

Laat ik, om u enig idee te geven van dit oeuvre, er eerst één doorgeven.

HAGAR

*Haar schaduw schrompelend in de zon,
Haar voeten schroeiend in het zand,
Schreide zij, omdat Gods hand
Haar drukte tot zij niet meer kon.*

*Haar kleine zoon die stervend sliep,
Legde zij neer en bad niet meer,
Omdat zij wist dat Abrams Heer
Niet hoorde naar wie tot Hem riep.*

*Zo zat zij daar en wachtte op
De laatste adem van haar kind
De laatste zwakke harteklop...*

Brandend haar ogen in de wind,

*Totdat de God van Abraham
Zich over haar ontfermen kwam.*

Op de bladzijde naast dit gedicht is een tekening afgedrukt van Rembrandt. Je ziet de doodsangst van de in de woestijn zittende Hagar, naast haar het kind, liggend in het zand, en boven haar de Engel Gods. Een prachtige plaat.

In het boekje zijn tien afbeeldingen te zien, die allemaal erg mooi zijn. De mooiste, maar dat is een zeer persoonlijke mening, vind ik het schilderij van E. Tamminga.

Dat is te vinden naast het gedicht dat de titel draagt: EEN ZOOM VAN UW KLEED.

Je ziet Jezus, wandelend door een nauwe straat, met mannen naast Zich en achter Zich. Maar ook die verlegen vrouw, die al twaalf jaar aan bloedvloeiingen leed. Ze raakt de zoom van Zijn kleed aan. Het gelaat van Jezus is heel rustig, het gezicht van de vrouw is erg verdrietig.

Maar, gelukkig, ze geneest.

Het gedicht ernaast, luidt:

EEN ZOOM VAN UW KLEED

*Zo ziek, dat alle dokters droegen
De smaad haar niet te kunnen helpen
- Het bloed dat vloeide, niet te stelpen -
Ging zij met wie genezing vroegen*

*En volgde Jezus langs de straten,
Maar zag geen kans om Hem te spreken
En was zo grenzeloos verlaten
En voelde zich bijna bezwaken,*

*Tot zij een zoom te grijpen vond
En kuste met haar droge mond*

*En voelde, dat haar ziekte week,
Maar schaamtevol bijna bezweek,*

*Toen Jezus, kennende haar bede,
Haar zeide: Vrouw, ga heen in vrede.*

U merkt het, de bundel is echt een fijn bezit.

persschouw

De zilv'ren koorde geslaakt

Ik denk dat niet veel lezers weten dat de regering elk jaar een flink bedrag aan een aantal kerken uitkeert, speciaal aan de Ned. Herv. Kerk. Dat zal evenwel vermoedelijk ophouden. Hoe het met deze zaak staat vertelt dr Verplanke, een expert op dit gebied, in een artikel in „De Wekker”. Ik zal het grootste deel daarvan doorgeven. Hier volgt het:

(waarin bijna geen regel voorkomt zonder dat er een lettergreep is ingekort), is de uitdrukking „het slaken van de zilv'ren koorde” afkomstig van de taalkunstenaar Kuyper, die in de vorige eeuw - zij het toen zonder succes - zijn oratisch geschutsvuur richtte op de in de Grondwet neergelegde financiële verplichting van de Staat jegens de in 1814 bestaande kerkelijke gemeenten.

Wat is het geval?

Toen enkele eeuwen geleden - onder de Republiek - de kerkelijke geoderen op grote schaal aan de Overheid waren onttrokken of in beheer gegeven, in ruil waarvoor de Overheid de kosten van de Hervormde Kerk voor haar rekening had genomen, kwam het in de Franse tijd tot een boedel-scheiding, waarbij de Hervormde Kerk werd verplicht op eigen benen te gaan staan met dien verstande dat de Overheid zich voorshands verplichtte tot betaling van de salarissen en pensioenen der Hervormde predikanten. En omdat men tevens aan de bevoorrechte positie van de Hervormde Kerk een einde wilde maken, besloot men de kerken op gelijke voet te behandelen en ook de (toen nog weinig in aantal zijnde) geestelijken

van de andere kerken een gelijk bedrag aan salaris en pensioen te bieden.

Alles was echter bedoeld als overgangsregeling: de kerken zouden zichzelf geheel moeten gaan bedruipen en na de verschaffing van een schadeloosstelling zou de financiële band - later door Kuyper aangeduid als de zilveren koorde - geheel worden geslaakt.

Na de bevrijding van het Franse juk werd in 1814 deze regeling in de Grondwet vastgelegd: alle salarissen en pensioenen voor de „leraars” der toen bestaande kerkelijke gemeenten zouden - in afwachting van een definitieve afkoopregeling - gehandhaafd blijven en wel op het niveau van 1814. En tot op de huidige dag krijgen de geestelijken van de in 1814 bestaande kerkelijke gemeenten een zgn. rijkstractement, soms niet meer dan een paar honderd gulden, nooit meer dan duizend gulden per jaar, plus op zijn hoogst twee duizend gulden per jaar aan pensioen. Met inachtneming van het feit, dat in de loop van ruim 150 jaar nog een aantal nieuwe gevestigde predikantsplaatsen voor een rijkstractement van maximaal f 1000 in aanmerking werden gebracht en

met inbegrip van de eveneens tot de in 1814 bestaande rechten behorende kinder-, school- en academiegelden, betaalt het Rijk thans jaarlijks circa 4 miljoen gulden aan geestelijken en gemeenten, alle behorende tot de acht in 1814 bestaande kerken, t.w. de Ned. Herv. Kerk, de Lutherse Kerk, de Doopsgezinden, de Remonstranten, de R.K. Kerk, de Oud-Katholieke Kerk, het Nederlands-Israëlitisch en het Portugees-Israëlitisch Kerkgenootschap. Die acht kerken genieten bovendien nog portvrijdom voor haar kerkelijke correspondentie en dat bespaart haar thans een bedrag van naar schatting ca 2½ miljoen gulden per jaar.

Al rond de eeuwwisseling is men bezig geweest tot een bevredigende afkoopregeling te komen. Dat lukte niet, omdat men niet uit het probleem kwam, aan welk adres de uitkering moest plaats hebben: aan het kerkgenootschap, aan de individuele predikant (of diens weduwe), aan de plaatselijke gemeente of - in gevallen van kerkafplitsing - wellicht aan de rechtsoptvolgster van die plaatselijke gemeente.

In 1946 is een staatscommissie ingesteld, die er ook niet uitkwam en in

Hoewel het komma'tje in het opschrift de gedachte oproept aan een citaat uit de psalmberijming van 1773

1967 - na 21 jaar! - tenslotte een eindrapport uitbracht, waarin werd voorgesteld alle Kerken maar te gaan subsidiëren op grond van haar leden-tallen! Maar daar voelde de Regering - terecht - niets voor.

In 1970 werd een nieuwe commissie ingesteld, de zgn. commissie-Verdam, die er al evenmin uitkwam.

In 1972 werd de Grondwet-bepaling uit 1814 (art. 185) overgeheveld naar de zgn. Additionele Artikelen (art. X), waarin kwam te staan, dat de bepaling van 1814 van kracht bleef „totdat ter zake bij wettelijke regeling een voorziening zal zijn getroffen”. En verder gebeurde er niets!

De acht rechthebbende Kerken hebben toen in 1977 de hoofden bij elkaar gestoken. Zij hebben overleg gepleegd met het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken - het CIO - waarin zij alle acht zijn vertegenwoordigd en waaraan ook onze Kerken participeren, alsmede de Geref. Kerken, de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten, de Unie van Baptisten Gemeenten, de Ned. Geref. Kerken en het Verbond van Liberaal-Religieuze Joden. Uit dat overleg is voortgekomen een voorstel aan de Regering, een afkoopregeling te treffen in de pensioensfeer, die zou aansluiten bij de historische strekking van de oude regelingen, waarbij tevens tegemoet zou kunnen worden gekomen aan de rechtgelijkheid van de Kerken. Zulk een regeling zou ook sociale betekenis hebben, omdat zij de Kerken in staat zou stellen de eigen pensioenvoorzieningen aan te passen. Eerst onlangs is het overleg tussen het CIO en de Regering over dit voorstel afgerond. De Regering heeft - onder voorbehoud van goedkeuring door het parlement - nu een overeenkomst gesloten, waarbij een bedrag van 250 miljoen gulden ter beschikking wordt gesteld aan een interkerkelijke stichting, die op basis van de totale aantallen kerkelijke dienstjaren van de ambtsdragers het geld over de kerken moet verdelen onder voorwaarde, dat het voor geen ander doel zal worden aangewend dan ten gunste van de financiering van pensioenvoorzieningen voor ambtsdragers en hun nabestaanden.

Dat betekent intussen, dat de R.K. Kerk voor deze afkoopregeling een verhoudingsgewijs groot offer wil brengen, omdat haar ambtsdragers - in tegenstelling tot die van de overige Kerken - geen nabestaanden hebben.

Tot deze stichting kunnen toetreden de acht rechthebbende Kerken van 1814 alsmede de kerken „die geacht kunnen worden door afsplitsing of afscheiding onmiddellijk, dan wel middellijk te zijn voortgekomen uit een dezer acht Kerken”. De vraag, wie tot deze laatste groep behoren, moet door de Stichting zelf worden beantwoord. In het Stichtingsbestuur krijgen alle deelnemende Kerken één vertegenwoordiger, de Geref. Kerken twee en de R.K. Kerk en de Ned. Herv. Kerk ieder drie.

Het was duidelijk, dat de Regering voor het aangaan van de overeenkomst allereerst de instemming verlangde van de acht Kerken, die immers haar historische rechten opgaven. Die acht hebben reeds terstond uitgesproken, dat zij onze Kerken, de Geref. Kerken, de Ned. Geref. Kerken en het Verbond van Liberaal-Religieuze Joden - alle deelnemend aan het CIO - in ieder geval achtten „onmiddellijk dan wel middellijk door afsplitsing of afscheiding” uit

hen te zijn voortgekomen, hetgeen in beginsel door deze vier kerkgenootschappen is beaamd...

Voor wat onze Kerken betreft, het lijdt geen twijfel, dat zij, voortgekomen uit de Afscheiding 1834, onder deze formulering vallen.

Onder voorbehoud van goedkeuring door de kerkelijke besturen en Synodes is de overeenkomst door de bovengenoemde 12 kerken getekend, voor wat onze Kerken betreft door het mijns inziens meest gereede Deputaatschap, t.w. Deputaten voor de emeriti-kas. Eveneens onder voorbehoud van goedkeuring hebben deze 12 kerken de Stichting Interkerkelijke Belangenbehartiging Afkoop (SIBA) in het leven geroepen.

Zoals gezegd, de overeenkomst wordt eerst van kracht - en de SIBA kan dus eerst optreden - als zij door het parlement is goedgekeurd en daar zal 1981 nog wel mee heengaan. Kerken die nu nog niet in de SIBA participeren, moeten dan binnen een half jaar daarna de wens daartoe te kennen geven.

Onze Deputaten Emeriti-kas hebben dan ook m.i. terecht besloten, voorlopig aan de SIBA deel te nemen. Zou onze Synode van 1983 dit niet goedkeuren, dan kunnen zij weer uit-treden. Zouden Deputaten echter wachten op de Synode van 1983 en zou die een toetreding wenselijk achten, dan is het daarvoor naar alle waarschijnlijkheid te laat.

Bezwaren tegen toetreding kunnen ook moeilijk worden gemaakt.

Allereerst kunnen de Kerken volstrekt vrij beschikken over de door de Overheid verstrekte afkoopgeld, mits zij maar besteed worden voor de emeriti-kas. Zij hoeven dus geen enkel contract aan te gaan b.v. met het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds of met enige andere verzekeraar.

Vervolgens wordt, voor wat onze Kerken betreft, recht gedaan aan de aanspraken die zij in 1834 hadden, maar door de Afscheiding kwijt raakten.

En tenslotte gaat het slechts om een (eenmalige) beperkte bijdrage van staatswege aan de emeriti-kas en is er geen sprake van, dat de Kerken van nu af worden ontslagen van haar zorgen voor haar emeriti.

Zo heeft dan het Kabinet-Van Agt op de valreep (een week voordat het als gevolg van de Kamervoorkeuzingen aftrad) een accoord met de Kerken weten te bereiken en ziet het er naar uit, dat aan een thans reeds 167 jaar bestaande overgangsregeling eindelijk door een definitieve afkoopregeling een einde kan komen.

De wens van Kuyper tot het slaken der zilv'ren koorden schijnt eindelijk in vervulling te gaan.

—*—

Het zou mooi zijn als de zaak zo zou worden opgelost. Want het gaat om het recht doen aan de kerken die tengevolge van de Revolutie van 1795 in feite door de overheid bestolen zijn.

C. V.

boekbespreking

„Voor mij hoeft het niet meer”

Mink Rijsdijk

Uitgever: Kok, Kampen

88 blz. - f 12,50

Onder de misschien wat al te populaire titel „Voor mij hoeft het niet meer” schreef Mink Rijsdijk een boekje over zelfmoord en zelfmoordpoging. De bedoeling van haar geschrift is het doorprikken van het taboe en het onderwerp zelfmoord bespreekbaar maken. Daarvoor verschaft zij in dit geschrift heel wat informatie over zelfmoord, suicide of ook wel zelfdoding genoemd.

Mink Rijsdijk kan goed schrijven. Het boekje is vlot te lezen. Ze slaagt er ook in begrip te wekken voor hen, die zelf een eind aan hun leven maken. In veel opzichten is het boekje leerzaam.

Toch bevredigt mij dit geschrift niet. Soms wordt de stof wat slordig behandeld.

Op blz. 12 bestrijdt ze bv. de opvatting, dat praten en publiceren **altijd** aanstekelijk zou werken. Maar het bezwaar is, dat spreken en publiceren hierover bij bepaalde personen aanstekelijk werkt.

Van Jan van Schaffelaar vertelt zij, dat hij liever zijn dood tegemoet sprong dan zich over te geven. Het verhaal over de vermoedelijk niet historische van Schaffelaar is, dat hij van de toren sprong om voor anderen vrije aftocht te krijgen.

De behandeling van de zelfmoorden, waar de Bijbel over spreekt, bevredigt ook niet. De moeilijkheid, zo schrijft zij, om de Bijbel als richtsnoer te nemen is, dat de Bijbel maar weinig zelfmoorden vermeldt en daarbij in geen enkel geval sprake is van veroordeling of afkeuring.

Dit lijkt me niet de juiste methode om tot een ethische beoordeling van zelfdoding te komen.

Over het menselijk lijden geeft ze een zeer aanvechtbare beschouwing. Ze kan niet onvoorwaardelijk geloven in de liefdevolle leiding van God. „Mijn geloof is misschien juist wel door de onstellende dingen die mensen elkaar menen te mogen aandoen, heengetild over zondag één van de catechismus”. Een dergelijke vergaande uitspraak zou toch wel een brede toelichting nodig hebben. Het is bovendien weinig logisch om de liefdevolle leiding van God te verwerpen op grond van de ergerlijke dingen, die mensen doen. Ze gooit hen, die zich zelf doden, ook te veel op één hoop. Als men de ene zelfmoordenaar een held en de ander een lafaard noemt, vindt ze dat een dubbele moraal.

Maar daar zijn grote verschillen

tussen hen, die zelf hun leven beëindigen. Zo zijn er grensgevallen, waarin zelfdoding legitiem kan zijn. Ik denk aan iemand, die foltering en verraad van vrienden wil ontlopen.

Er zijn gevallen dat zelfdoding zo zeer het karakter van offer krijgt, dat men de daad moeilijk veroordelen kan. Al in 314 heeft een synode uitgesproken, dat zelfdoding om schande (geweldpleging) te voorkomen, geoorloofd is.

Dat is toch weer heel wat anders, als iemand die bv. wegens financiële moeilijkheden een eind aan zijn leven maakt.

Het is duidelijk, dat Mink Rijsdijk onder de indruk gekomen is van het boek van Jean Amery „De hand aan zichzelf slaan”. Deze bepleit daarin de vrijheid van iedereen om erover te beslissen of hij al dan niet zijn leven wil beëindigen.

Overigens zijn deze ideeën van Amery al bij Nietzsche terug te vinden. Nietzsche stelde, dat wie zichzelf schiep en daarmee onbeperkt over zichzelf beschikt, ook het recht heeft zichzelf af te schaffen. Maar de mens heeft zichzelf niet geschapen.

Wel moet aan de schrijfstijl worden toegegeven, dat christelijke kerken in het verleden te vlug met hun oordeel klaar stonden.

Het grootste aantal zelfdodingen is het gevolg van pathologisch te verklaren dwang. Daarom moeten wij als mensen oppassen ons hier als rechters op te werpen.

Dat betekent echter niet de erkenning, dat de mens het recht heeft zelf over zijn leven te beschikken. Over dat beslissend punt schrijft zij weinig. Ze schrijft alleen: „Iedereen die vindt dat alle leven van God is en daarom alleen door God kan worden beëindigd, kan in alle vrijheid eigen visie handhaven”.

Haar conclusie is, dat mensen hun opdracht mogen teruggeven, als het geestelijk of lichamelijk volstrekt onmogelijk is geworden je roeping te verstaan en te accepteren.

Deze conclusie lijkt me onaanvaardbaar.

We hebben, zoals Karl Barth zegt, ons leven slechts in bruikleen. Het is niet van ons. We moeten dit overgeven aan de liefdevolle zorg van God, waarvan zondag 1 spreekt.

Ik vrees, dat het boek van Mink Rijsdijk mensen voor wie het niet meer hoeft, niet kan helpen.

J. Meulink

—*—

J. A. E. Vermaat

„Wij Nederlanders en de Vrede”

De Banier - Utrecht, 1980
116 pagina's - Prijs f 19,50

Voor vele lezers zal de heer Vermaat geen onbekende zijn. Geregeld is zijn stem in uitzendingen van de Evangelische Omroep te beluisteren, en even geregeld treffen we bijdragen van zijn hand in bladen als „Koers” of kranten zoals het Reformatorisch Dagblad. Daarnaast heeft hij de afgelopen acht jaar meerdere boeken

gepubliceerd, meestal bij „De Banier” uitgebracht.

In ruim honderd bladzijden geeft Vermaat zijn visie op de huidige internationale situatie, pacifistische tendenzen, bewapeningswedloop, en verwante thema. Wie hem kent weet van zijn grote belezenheid en zijn fabelachtig geheugen. Ook dit boek geeft daarvan blijk; allerlei (soms wel provocerende) uitspraken zijn in het notenapparaat van een (door mij overigens vaak niet te controleren) basis voorzien. Alleen die documentaire al maakt het boek waardevol voor wie zich breed en diepgaand - en van verschillende kanten - over het vraagstuk van oorlog en vrede wil laten informeren.

Wie Vermeer kent zal het niet verwonderen dat de schrijver met nadruk op het Russische gevaar wijst en evenmin dat hij uiterst kritisch is op allerlei bewegingen die zich in vredesactiviteiten sterk maken. Gezaghebbende mannen als Solzenitsyn, Kissinger, Helmut Schmidt en vele anderen worden geciteerd, als hij zich veelal tegen zulke vredesbewegingen opstelt. Met name het Interkerkelijk Vredesberaad en „onze” Professor Goudzwaard moeten het hierbij nogal ontgelden.

Iets meer over de inhoud. Het eerste van de zeven hoofdstukken geeft aan waar ons land in 1940 faalde bij het realistisch taxeren van de oorlogskansen. De vraag naar de analogie met onze tijd dringt zich aan de lezer op. Het tweede hoofdstuk laat Lenin en zijn strategie aan het woord, en werkt die strategie uit in termen van vandaag; de heer Vermaat meent aan te kunnen tonen dat Lenins strategie nog geenszins verouderd of achterhaald is. In De Taktiek van de Vrede, hoofdstuk 3, wordt o.a. een dissertatie van een Tsjechisch balling aangehaald, er wordt aandacht gegeven aan de 19e eeuwse strateeg Clausewitz en diens invloed op het huidige Sowjet-denken, zoals zich dat tot in allerlei internationale organisaties toe zou manifesteren. Het vierde hoofdstuk gaat in op de rol die organisaties als het Interkerkelijk Vredesberaad en de aktie „Stop de Neutronenbom” gespeeld hebben en de reactie daarop in parlement en kabinet. Hoofdstuk 5 is getiteld „De Christen en de Kernwapens”: een aantal veel-gehoorde argumenten tegen kernwapens wordt door Vermaat op een rijtje gezet en de juistheid ervan op z'n minst betwijfeld; met name wordt een aantal stellingen van Prof. Douma hierbij met instemming aangehaald. In het zesde hoofdstuk wordt uitvoerig ingegaan op de geschiedenis van Indo-China, en meer recente ontwikkelingen in Vietnam, Laos en (met name) Cambodja. Dit hoofdstuk, dat overigens veel informatie biedt, lijkt op het eerste gezicht wat buiten het thema van het boek te vallen. De schrijver geeft echter aan dat de gebeurtenissen in het Verre Oosten onze ogen moeten doen opengaan voor de verleiding van de ideologie, waaraan ook het slothoofdstuk is gewijd. Het grootste deel van dat hoofdstuk gaat overigens over de

invloed van de ideologie in Hitler-Duitsland.

Samenvattend mag ik concluderen dat Vermaat hier „het andere geluid” laat horen - een afwijzing van tegenwoordig veel gehoorde steun aan atoompacifisten en eenzijdige ontwapening. Voor de lezers die de discussie tussen Professor Goudzwaard en Ds. de Jong in „Opbouw” gevolgd hebben, biedt dit boek mogelijk veel nuttige informatie. Ik kan me daarbij echter niet aan de indruk onttrekken dat laatstgenoemde toch met veel meer begrip op de uitspraken van Professor Goudzwaard reageert dan Vermaat dat doet. Met erkenning van het vele nuttige en relevante in Vermaats argumentatie meen ik toch dat hij onrecht doet aan de gedrevenheid die bij een aantal voorstanders van (ook eenzijdige) wapenbeperking bestaat. Deze visie hoeft toch niet per se uit politieke naïviteit of ideologische motieven voort te komen, dunkt me.

Maar zoals gezegd, Vermaat is een veel-weter, die goed weet te citeren; politieke ontwikkelingen van de laatste jaren weet hij goed in perspectief te zetten, waarbij hij die gebeurtenissen uiteraard op eigen wijze interpreteert.

Aanbevolen voor lezers die zich niet gemakkelijk van het vraagstuk willen afmaken. Het boek is keurig uitgegeven, maar redelijk prijzig.

P. J. van Kampen

—*—

Graag vragen wij uw aandacht voor het blad BEWEGING en wel in het bijzonder voor het themanummer 'Bijbel en filosofie', dat is uitgebracht naar aanleiding van het bekende synoderapport over 'Waarheid en schriftgezag', het rapport 'God met ons'.

Als u het blad BEWEGING (nog) niet kent, dan moet u beslist dit speciale nummer eens aanvragen. En als u het blad al wel kent, maar er nog niet toe kwam om u te abonneren, welnu dan geeft dit nummer alle aanleiding om dat per omgaande te doen.

Graag vertellen we u iets over de inhoud.

Zoals u wellicht weet, draait het in genoemd synoderapport in hoge mate om het 'waarheidsbegrip', en om de gevolgen die een bepaalde betekenis van het begrip waarheid kan hebben voor de 'bril', waarmee we de Bijbel lezen.

Welnu, zoals het rapport terecht aangeeft, om de betekenis van het begrip waarheid is nogal wat te doen (geweest), met name in de filosofie.

Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat het blad BEWEGING ('reformatorisch, wijsgerig, informatief' - motto van het blad) een bijdrage levert aan de discussie over het synoderapport, vanuit de wijsbegeerte, in dit geval vanuit de reformatorische wijsbegeerte.

In een openingsartikel snijdt prof. dr. ir. E. Schuurman de relatie tus-

sen ons denken en de van God gegeven openbaring aan. Het is goed om te lezen, dat waarheid door ons niet gedacht (zo u wilt: bedacht) kan worden, maar dat waarheid - zeker waar het gaat om goddelijke waarheid - ons wordt gegeven, en dan ook door ons aanvaard moet worden. Daarmee is uiteraard het denken vanuit en over die waarheid niet uitgesloten. Maar... leest u zelf dit artikel; dat is verre te prefereren boven deze beknopte weergave.

Het tweede artikel onder de titel 'De waarheid is anders' is van de hand van dr. H. G. Geertsema, theoloog en filosoof. Zijn betoog cirkelt om de stelling, dat de samenstellers van het synoderapport zich als het ware hebben laten vangen door het subjekt-objekt-schema, zoals dat sedert met name de filosofie van Descartes (pater jezuiet, eind 18e eeuw) gestalte heeft gekregen en ook nu in de Moderne filosofie sterke invloed uitoefent. Geertsema meent zelfs, dat de auteurs van 'God met ons' met hun keuze vóór 'relationele waarheid' niet boven dit subjekt-objekt-schema zijn uitgekomen.

Anders dan deze korte schets zou doen vermoeden is het betoog van Geertsema zeker niet te kenschetsen als erg 'theoretisch en abstrakt'. Integendeel.

Hij geeft diverse konkrete en aansprekende voorbeelden, bijv.: verliefdheid tussen man en vrouw, om duidelijk te maken 'waar 'm de schoen wringt'.

Hij blijft ook niet steken in kritiek op het rapport, maar levert een *opbouwende bijdrage* voor de op gang gebrachte discussie, door ook een alternatief 'waarheidsbegrip' - zo je al van 'begrip' mag spreken binnen zijn visie - te ontvouwen. Een derde belangwekkend artikel is van de hand van drs. G. Groenewoud.

Onder de titel: 'De Bijbel - licht voor een duistere plaats', werkt hij de gedachte uit dat het bij het zoeken van waarheid veel belangrijker is om te letten op het licht dat de Bijbel - Gods openbaring - werpt op onze situatie, dan dat wij pogen enig (?) licht te laten schijnen over de situatie waarin de Bijbel tot stand kwam. Niet dat daarmee het zgn. hermeneutisch probleem¹⁾ zou zijn opgelost; maar wel wordt de hermeneutische vraagstelling op een passende plaats gezet. Uitvoerig gaat Groenewoud in op de betekenis van de tekst uit de tweede brief van Petrus, waarin op grond van de inspiratie door de Heilige Geest een halt wordt toegeroepen aan 'eigenmachtige' uitleg van de schrift. De hamvraag is of de auteurs van het synoderapport een goede richting hebben gewezen ter voorkoming van dergelijke eigenmachtigheid, en zo nee, welke andere weg dan moet worden ingeslagen.

In een kort slotartikel snijdt prof. dr. S. Griffioen nog het probleem aan, op welke wijze de Bijbelse openbaring licht werpt op de problemen van onze hedendaagse kul-

tuur (bv. zin van arbeid en techniek, bewapeningswedloop, welvaart versus honger en armoede). De titel 'Samen terug - samen verder' wil aangeven, dat ontplooiing van de cultuur - 'samen verder' - alleen bestaat onder de konditie dat we 'samen terug' gaan naar het kruis waaraan Christus de machten ontwapend heeft. Griffioen vervolgt: „Geen ontwikkeling zonder bekering; het 'verder' en het 'terug' horen samen zoals uit- en inademen... De tragiek van veel christelijk leven is dat het inademen en uitademen tot gescheiden bewegingen worden”.

Genoemd themanummer 'Bijbel en filosofie' wordt u voor het bedrag van f 3,50 toegezonden, als u het aanvraagt per brief/telefoon bij:

Centrum voor
Reformatorische Wijsbegeerte
Postbus 149, 3600 AC Maarssen
Tel. 03465 - 6 09 45 / 6 91 92

of door bank-/giro-overschrijving van f 3,50 (of meer) op girorekening 1209598 of bankrekening nr. 539043796 t.n.v. Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte te Maarssen.

Een jaarabonnement op BEWEGING (6 nummers van minimaal 20 pagina's) kost f 20,—.

¹⁾ Hermeneutisch probleem: 'Hoe is de verhouding tussen de tekst, die in een bepaalde situatie is ontstaan, en onze situatie, waarin wij de tekst willen verstaan' (synoderapport, pag. 51).

—o—

Red. C. Bremmer - *Personen en Momenten uit de geschiedenis van de Anti-revolutionaire Partij* - Wever, Franeker 1980 - 279 bladzijden met illustraties - Prijs f 19,50

Op het moment van verscheiden van de AR, wegens fusie tot de nieuwe CDA, bestond de partij 100 jaar. Aanleiding voor een aantal scribenten, waaronder leidinggevende politici, om een aantal hoofdpersonen uit deze honderd jaar voor het voetlicht te halen. Het resultaat is een goed uitgegeven paperback geworden, die, dunkt me, bepaald niet te weinig biedt voor de prijs die men ervoor betaalt.

De meeste lezers zullen wel het nodige van Abraham Kuyper afweten, die - hoe kan het anders - ook in dit werk ruime aandacht ontvangt. Dr. Puchinger, die Kuyper's politieke streven nader toelicht, is ook verantwoordelijk voor een helder geschreven overzicht van de honderd jaar partijgeschiedenis, in feite het openingshoofdstuk. Verder schreef hij artikelen over Idenburg, eens „tronend” te Buitenzorg in Nederlands Indië, en over Colijn en de relatie tussen Colijn en Jan Schouten.

Prof. I. A. Diepenhorst, met zijn vaak lange, maar altijd weer grammaticaal correcte volzinnen, vertelt

het verhaal van de wederwaardigheden van minister Keuchenius, die al voor 1900 in de Kamer in „aanvaring kwam” met andere politici van die dagen. Ook schenkt hij aandacht aan minister-president Heemskerk en ds Talma. Andere prominenten schrijven over staatslieden als Baron Mackay, Jan Schouten, Gerbrandy en Bruins Slot. Interessant vond ik ook een bijdrage van Dr. Bremmer uit Enschede over de betekenis van Herman Bavinck voor de A.R. Een bijdrage over de positie van de vrouw in de honderdjarige ARP en de gebruikelijke feestredes, o.a. van de heer Algra uit Leeuwarden en wijlen Dr. Vondeling ronden dit boek af. Het boek is sympathiek geschreven en geeft veel inzichten, die anders moeilijker verkregen hadden moe-

ten worden. Men kan het ook be-
sluit geen „oratio pro domo” noemen. Meerdere scribenten laten zich geregeld kritisch uit over motieven of gedragingen van de door hen beschreven personen. In korte tijd kan een lezer een stuk wijzer worden van de geschiedenis van de nu ter ziele gegane oudste partij van ons land. Ook van de parlementaire en politieke geschiedenis van ons land en van de wijze waarop voor-
aanstaande politici uit hun christen-
zijn aan hun politiek handelen uiting wilden geven. Voor jongeren ook - ik denk aan scriptiemakers, maar lang niet alleen aan hen - is dit best een nuttig boek. Het zou in veel schoolbibliotheken niet misstaan. De artikelen zijn van uniform (goed) niveau en ook normaliter bevattelijk geschreven. Waarom de relatie tussen Colijn en Schouten een extra (lang) hoofdstuk krijgt, wat de Vaticaanse kwestie geweest is, waarop een kabinet struikelde, wordt nauwelijks nader toegelicht, maar dat wist ik gelukkig. Wat de zaak-Oss precies inhield, waar het vierde kabinet Colijn moeite mee had, ik wist het niet en ik weet het nog niet. Meer, veelal kleine, punten kunnen worden genoemd als illustratie dat er wel eens kennis veronderstelt werd, die althans bij mij niet aanwezig was. Geen enkele keer komt de kritiek boven zulke kleinigheden of randverschijnselen uit. Ik hoop dat meerderen - ook uit niet-CDA kringen - dit boek lezen. - Wever en de samenstellers verdienen een compliment.

P. J. van Kampen

kerknieuws

BEROEPEN te Maastricht kandidaat J. D. Smit te Driebergen.

VLAARDINGEN — Het nieuwe adres van ds A. van Leeuwen is Witte v. Haemstedesraat 1, 3132 HZ Vlaardingen. Telefoon ongewijzigd.

R'DAM-OVERSCHIE — Diakonie: G. Stol Zwaluwlaan 18, 2661 BS Bergschenhoek, tel. 01892-3614.

PREEKVOORZIENING — P. H. J. Krol, 's Gravenweg 310, 2911 BX Nieuwerkerk a.d. IJssel, tel. 01803-8130.

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van nevenstaande bestelbon kunt u een door „Opbouw” uitgegeven brochure 'Hulp bij Bijbelstudie' bestellen.

De prijs is exclusief portokosten!

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgave ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

Administratie „Opbouw”,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum

Stichting Ref. Hulpactie

„WOORD EN DAAD”

Giro 3020900 - Postbus 560, 4200 AN Gorinchem

Vooral gericht op hulp van kinderen in Guatemala, Haiti, India en andere landen.

Inl. voor fin. adoptie: J. Slot, Rembrandtlaan 10, 3941 CH Doorn. Tel. 03430-4103.

DE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE VERENIGING VOOR JEUGDWELZIEN zoekt voor een te openen tweede gezinshuis in Utrecht of omgeving een

ECHTPAAR

MET OF ZONDER EIGEN KINDEREN

In het gezinshuis wonen vier kinderen in de leeftijd van ca. 12-16 jaar die niet naar hun eigen gezin kunnen terugkeren. Het doel van het gezinshuis is om deze kinderen een gezinsleven te bieden.

Wij denken aan een echtpaar in de leeftijd van ca. 30-40 jr. Verwacht wordt dat:

- zij beiden inzicht en ervaring hebben in de omgang met kinderen en tevens beschikken over een grote mate van doorzettingsvermogen.
- zij bereid zijn tot samenwerking en overleg met alle betrokkenen.
- zij de kinderen opvoeden vanuit een Christelijke levensbeschouwing.
- het echtpaar voor het eigen gezinsinkomen blijft zorgen.

Het gezinshuis wordt intensief begeleid door de maatschappelijk werkster. Het echtpaar krijgt de beschikking over een ruime woning. Voorts wordt er een goede financiële regeling getroffen.

Uw reactie kunt u binnen twee weken zenden aan de Christelijke Gereformeerde Vereniging voor Jeugdwelzijn, t.a.v. Mevr. Mr. M. P. v.d. Schaaf, Donaudreef 21, 3561 EL Utrecht.

Na ontvangst van de schriftelijke reactie worden de belangstellenden uitgenodigd voor een informatieve bijeenkomst.

Telefonisch kunt u inlichtingen verkrijgen onder de telefoonnummers 030-623653 en 030-612511.

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”
Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gronn. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Gaarne ontvang ik:

..... ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag.) à f 10,—.

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening: